

Політичний геній за темних часів

Тетяна Дениско

«Темні часи» (*Darkest Hour*)

Історична драма, байопік

Режисер Джо Райт

Сценарист Ентоні МакКартен

Оператор Бруно Дельбоннель

Актори: Гері Олдмен, Крістін Скотт Томас, Лілі Джеймс,

Бен Менделсон, Стівен Діллейн та ін.

Великобританія. 2017

Прем'єра в Україні 18.01.2018

Тривалість: 2 год. 5 хв

Гері Олдмен у фільмі «Темні часи». Режисер Джо Райт. Великобританія, 2017.

У політиці генії з'являються ще рідше, ніж у інших царинах людської діяльності. Та все ж таке трапляється. Політичним генієм був Вінстон Черчилль, прем'єр-міністр Великобританії в найскладнішу для країни пору – напередодні та в роки Другої світової війни, коли майже вся Європа впала ниць перед військовою потугою Третього райху, а деякі представники вищих кіл Об'єднаного королівства намагалися провадити політику умиритворення агресора, сподіваючись знайти шляхи примирення з Німеччиною та виторгувати в перемовинах із Гітлером гарантію безпеки для Північного Альбіону (хіба не нагадує прикру схильність окремих сучасних європейських політиків до запобігання перед Кремлем?). Черчилль, досвідчений військовик, блискучий оратор, політик, наділений даром провидця, рішуче не поділяв цієї точки зору, і в нього, на щастя, були однодумці, тож врешті-решт унаслідок непростих і часто драматичних подій він посідає омріяний високий пост, і Британія під рішучим проводом свого безстрашного і далекоглядного державного діяча, залучивши в соратники могутні Сполучені Штати, очолює антигітлерівську воєнно-політичну кампанію, яка завершилася переконливою перемогою в травні 1945-го.

Британці надзвичайно шанують Черчилля, вважаючи його однією з найвизначніших постатей в історії країни. Йому присвячено сотні й тисячі книг (спогади, біографії, історичні розвідки, художні твори) та десятки фільмів (у яких славетного прем'єр-міністра з більшим чи меншим успіхом грали такі відомі актори, як Альберт Фінні, Річард Бертон, Брендан Гліссон, Роберт Гарді, Тімоті Сполл та інші). І ця увага не згасає. Одним із найсвіжіших кінотворів, що привернув жваву увагу кінематографічної і глядацької спільнот, став фільм Джо Райта «Темні часи» (*Darkest Hour* – букв. «найтемніша година»), який уже цілком заслужено встиг завоювати чимало нагород, серед яких, зокрема, дві премії *Bafta*, крім того, роль Черчилля принесла виконавцю головної ролі Гері Олдмену «Оскар» у номінації «Найкращий актор року», ще один «Оскар» дістався стрічці за найкращі грим та зачіску.

З усієї багатющої біографії легендарного державного діяча (перебував у політиці більше ніж півстоліття, брав участь у п'яти війнах, багато подорожував, невтомно писав, отримав 1953 року Нобелівську премію з літератури, відтіснивши Гемінгвея,

захоплюючись живописом, розумів загрозу радянської присутності в Європі, передбачив появу зброї масового ураження і т. д.) творці фільму обрали нетривалий період – травень 1940 року. Гітлер уже вторгся в Чехословаччину, Польщу, Данію і Норвегію; на бельгійському кордоні три мільйони німецьких солдатів готові захопити решту Європи; англійський парламент утратив віру в свого лідера Невілла Чемберлена, тривають пошуки його заміни. Ослаблений хворобою Чемберлен (Рональд Пікап) хотів би бачити своїм наступником віконта Едварда Галіфакса (Стівен Діллейн), але той хоч і мріє про високий пост, проте усвідомлює недостатність підтримки і велич суперника, тому нещиро заявляє однопартійцям-консерваторам, що його час іще не настав. Черчилля ми застаємо в ліжку, де зазвичай починався його робочий день. Екранний Вінстон немолодий, примхливий, грубуватий і... неймовірно схожий на того Черчилля, якого ми бачили в кінохроніці й на фото. Утім, глядачеві не доведеться надовго зациклитися на недоліках головного героя, бо наступні його вчинки свідчать про суперечливу, емоційно збудливу, але надзвичайно глибоку й обдаровану особистість. Ось він горлає на молоденьку секретарку Елізабет Лейтон (Лілі Джеймс), яка щойно прийшла найнятися на роботу і від хвилювання забула, що треба робити подвійні пробіли, і надрукувала не те слово, але вже за кілька хвилин дивиться на неї лагідно і цікавиться її ім'ям. Отже, він незлобивий, тонко відчуває слово, а ще – самоіронічний, чуйний і має неабияке почуття гумору. Коли дружина Клеммі (Крістін Скотт Томас), виряджаючи Вінстона на зустріч із королем, висловлює побажання бути собою, той у відповідь видає: «Яким із моїх “я” мені слід бути сьогодні?». Коли він дізнається про те, що брат Елізабет загинув на території Франції, мовчки тамує сльозу і починає дивитися на дівчину зовсім іншими очима. З його величністю королем він тримається шанобливо і водночас незалежно, і йому врешті вдається зробити Джорджа (Георга) VI своїм однодумцем. Часом Черчилля надміру затоплюють емоції, однак у вирішальну мить, як тоді, коли треба було пожертвувати чотиритисячним гарнізоном у Кале, щоб урятувати 300 тисяч англійських вояків у Дюнкерку, він проявляє необхідну рішучість, беручи всю відповідальність на себе, не приховуючи страшної правди від приречених на смерть.

Не зовсім правдоподібним епізодом у змалюванні нелакованого кінопортрета прославленого політика мені особисто видаються кадри подорожі прем'єр-міністра лондонською підземкою. Ні, актор у цих епізодах нітрохи не фальшивить: Черчилль–Олдмен, як завжди, переконливий, він розчулюється, жартує, виявляє невідомий інтерес до співрозмовників, простих лондонців. Зрозуміло, режисерові потрібен був цей хід, щоб показати співзвучність політика з власним народом. Щоб драматизувати і без того драматичні події. І все-таки логіка репрезентації тут накульгує, от не віриться й край, що людині, яка з дитинства виношувала мрію про великі справи заради нації і так довго ждала, коли її покличуть прислужитися рідній країні, людині, чію впевненість не могли похитнути жодні невдачі, так уже необхідно було разок проїхатися підземкою, щоби позбутися вагань стосовно того, чи вести перемовини з Гітлером, чи ні. Адже й попередні кадри (прем'єр-міністр не може чути голосу фюрера, тому різко зачиняє двері однієї з кімнат у підземеллі, звідки лунає ненависний вереск; диктуючи текст, починає якнайдошкульніше обзивати Гітлера), а також детальна біографія пера Мартіна Гілберта, засвідчують: Черчилль–політик, «єдиний англієць, якого боїться Гітлер» (вислів належить міністрові фінансів Райху графові фон Шверіну Крозигу), ніколи не обманювався стосовно загрози, що її становила для всієї Європи, і для Великої Британії зокрема, милітаризована Німеччина. «Зі скількома диктаторами ще треба загравати й потурати їм <...>, перш ніж ми засвоїмо: не можна домовлятися з тигром, коли ваша голова в його паші», – каже він Галіфаксу, що намагається схилити його до замирення агресора. «Нації, що зазнали поразки в бою, підіймаються знову, а націям, що покійно здалися, кінець», – каже королеві. «Я не можу запропонувати вам нічого, крім крові, важкої праці, сліз і поту», – каже парламенту. І в цій прямоті – весь Вінстон, його гострий розум, його вміння обернути слово на могутню зброю.

Перше враження від перегляду: цей фільм мусить побачити весь український істеблшмент! Та й багатьом політикам європейським не зайве було би дечому повчитися в безкомпромісного і благородного представника вищої британської аристократії. Але вже наступної миті розумієш наївність цих побажань: аби ж то благородні наміри й дії можна було прищепити сучасним політикам завдяки мистецьким посланням! Тому не зостається нічого іншого, як розмірковувати про високопрофесійну режисуру, естетичну цілісність кінотвору, майстерну акторську гру та художні засоби, до яких вдалися творці фільму.

Хоча точна назва фільму «Найтемніша година», проте в нашому прокаті він ішов під назвою «Темні часи». Термін «темні часи», як відомо, ввела в широкий обіг, запозичивши його з вірша Бертольда Брехта, мислителька Ганна Арендт, авторка, з-поміж іншого, таких знакових книг, як «Джерела тоталітаризму» та «Люди за темних часів». Темними часами філософія називає добу панування тоталітарних режимів, добу припинення-знищення. У нашому фільмі цей вселенський двобій добра і зла подано як герць світла і темряви, чого досягнуто стилем освітлення в «низькому ключі» (*low key*). На противагу «високому ключеві» (*high key*), цебто яскравому, рівномірному освітленню всієї мізансцени кадру, де тіней немає чи їх обмаль, в освітленні в «низькому ключеві» мізансцена постає затемне-

ною, але водночас має один освітлений фрагмент чи декілька, що створює особливу атмосферу. Не дивно, що освітлення в «низькому ключеві» часто є невід'ємною рисою трилерів, фільмів жахів, детективів. Подібний стиль освітлення досить часто можна побачити в театрі: затемнені межі сцени, а в центрі або неподалік від центру – яскраво освітлена прожектором людська постать. Вибіркове освітлення лише невеликого фрагмента мізансцени, до якого періодично вдається у «Темних часах» Бруно Дельбоннель, не лише естетично ізолює персонажа, повертаючи до нього увагу глядача, а й, поза сумнівом, має символічний сенс. Цьому сприяє також часте використання у стрічці бічного освітлення, яке породжує різкий контраст між світлими і темними ділянками в кадрі. Таке освітлення виконує важливу функцію драматизації, і хоча фільм складається головню з діалогів персонажів, а не з їхніх учинків, проте різкі контрасти світла і темні надають драматичності всьому, що відбувається, і також мають підтекст символічного протистояння добра і зла. На планетарний характер такого протистояння вказують кілька кадрів: наприклад той, де Ніколсон, бригадир гарнізону, розташованого в Кале, читає телеграму, в якій Черчилль дякує воюючим за стійкість і повідомляє, що евакуації не буде. Бригадир звертає погляд у небо, а камера підіймається над ним на висоту пташиного польоту, звідки ми бачимо маленькі вогні гарнізону посеред чорної п'ятни навколо...

Один із великих плюсів цієї стрічки – портретна схожість головного персонажа. Вона тим більше вражає, що в житті Гері Олдмен нітрохи не нагадує Черчилля. ЗМІ переповідали, що Олдмен, який славиться одержимим ставленням до своїх персонажів, міг би не дати згоди зніматися, якби не отримав запевнення в тому, що над його гримом чаклуватиме художник Кадзухіро Цудзі, відомий як майстер гіперреалістичних скульптур, дослідник анатомії людського обличчя, а також тим, що створив очі людини-амфібії з фільму Гільєрмо дель Торо «Форма води». Процес гримування щоразу перед виходом на знімальний майданчик тривав понад три години, грим накладали за допомогою заздалегідь заготовлених штучних фрагментів, усього було припасовано 60 «облич» (щоразу нове), які не заважали акторові виразно використовувати власну міміку. Але річ, звісно, не лише в зовнішності, бо виконавцю вдалося передати саму суть цього унікального чоловіка, хоч і не позбавленого суперечностей у побуті (Черчилль безперестану курить, залежний від алкоголю, має незвичний для інших розпорядок дня), проте напрочуд цілеспрямованого, безстрашного політика.

Ще одне досягнення Райта-режисера – те, що він, добре знаючи про високу ораторську майстерність Черчилля, уник спокуси зняти цілі шматки блискучих промов. Ми чуємо лише короткі промовисті уривки, точніше, ми їх чуємо-бачимо, бо режисер навіть ці короткі шматочки, дбаючи про ритм кіноповіді, чергує з іншими епізодами, що підкреслюють напругу, показують наростання темряви довкола головного героя чи існування тих, хто безоглядно його підтримує. Одне слово, це напрочуд якісно зладнана історична драма, яка неодмінно знайде свого глядача і, можливо, все-таки надихне чи змусить прийти до тям деяких діячів європейського політикуму, спадкоємців галіфаксівської стратегії компромісів із новоявленими диктаторами. Бо темні часи не бажать відступати і в XXI столітті.